

УДК 811.161.2'282.3(477.83-22НижняЯблунька)'373.23
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.03.659>

НЕОФІЦІЙНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ В ГОВОРІ СЕЛА НИЖНЯ ЯБЛУНЬКА

Назар ГОДОВАНЕЦЬ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-9143-8353>

аспірант,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені професора Івана Ковалика,
вул. Університетська, 1, 79001, Львів, Україна,
e-mail: nazar.hodovanets@lnu.edu.ua

Nazar HODOVANETS

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-9143-8353>

Postgraduate Student,

Ivan Franko National University of Lviv,

Department of Ukrainian Language named after professor
Ivan Kovalyk,

1, Universytetska Str., 79001, Lviv, Ukraine,

e-mail: nazar.hodovanets@lnu.edu.ua

UNOFFICIAL PERSON IDENTIFICATION IN THE SPEECH OF THE VILLAGE NYZHNYA YABLUNKA

Оніми — основні реалізатори ідентифікації номінованих об'єктів. Важливе місце серед усіх власних назв посідають антропоніми — власні особові імена людей (імена, прізвища, прізвиська та ін.). Помітну нішу серед антропонімів займають неофіційні особові найменування людей — індивідуальні та сімейно-родові прізвиська, що є додатковим забором ідентифікації та номінації людини.

Мета статті — дослідити неофіційну антропонімію села Нижня Яблунька Самбірського району Львівської області. *Актуальність* зумовлена необхідністю дослідження місцевих неофіційних антропонімів як мовних та етнокультурних одиниць.

Об'єктом дослідження є індивідуальні та сімейно-родові прізвиська жителів Нижньої Яблуньки, а *предметом* — лексико-семантична специфіка твірних баз місцевих прізвиськ.

Методологія розвідки ґрунтується на загальнонаукових методологічних принципах.

Ключові слова: онім, антропонім, неофіційна антропонімія, прізвисько, онімна ідентифікація, онімна ідентичність, Нижня Яблунька.

The article examines the unofficial anthroponymy of the village of Nizhnia Yablunka (Sambir district, Lviv region). The importance of the work is determined by the need to analyze unofficial names of people both for professional linguistic study and for the perception of the peculiarities of local tradition through the prism of onymic nomination. Surnames and family names of local residents occupy an extremely important place in the lexical composition of the language. The priority aspect of the analysis is the lexical-semantic base of motivation of local nicknames and family names of Boyky. The work elucidates the motives and functions of unofficial anthroponyms in the studied settlement. According to the lexical-semantic motivational base local unofficial anthroponyms of Nizhnia Yablunka are traditionally divided into appellative and homonymous with a significant predominance of the second group. The analyzed nicknames, which were formed over a long period of time, are an important indicator of the development of both Ukrainian anthroponymy and the national linguistic picture of the world. Unofficial anthroponymy is a unique linguistic and sociocultural phenomenon, because it organically combines onimological and ethnocultural components. Unofficial names of people are the object of various aspects of linguistic, geographical, ethnological, sociological, folkloristic interests. However, there are still many problematic issues related to this layer of Ukrainian anthroponymy. They are the potential for further professional development. Another important argument for the relevance of the research is the limited area of functioning of the studied material, which proves the perspective of future scientific explorations.

Keywords: onym, anthroponym, unofficial anthroponymy, nickname, onymic identification, onymic identity, Nyzhnia Yablunka.

Вступ. Розглядаючи неофіційну антропонімію села Нижня Яблунька Самбірського району Львівської області, засвідчуємо *актуальність*, важливість роботи, яка зумовлена необхідністю аналізу неофіційних найменувань людей як для фахового мовознавчого опрацювання, так і для сприйняття особливостей місцевої традиції крізь призму онімної номінації. Прізвиська та сімейно-родові іменування місцевих жителів посідають надзвичайно важливе місце в лексичному складі мови. Пріоритетним аспектом аналізу є лексико-семантична база мотивації локальних бойківських прізвиськ та сімейно-родових найменувань. У роботі з'ясовано мотиви та функції неофіційних антропонімів досліджуваного населеного пункту. За лексико-семантичною базою місцеві неофіційні антропоніми Нижньої Яблуньки традиційно поділяють на апелятивні та власне антропоніми з переважанням першої групи. Проаналізовані прізвиська, що формувалися впродовж тривалого часу, є важливим показником розвитку водночас і української антропонімії, і загальнонаціональної мовної картини світу. Неофіційна антропонімія є унікальним лінгвістичним та соціокультурним явищем, адже органічно поєднує онімотвірну та етнокультурну складові. Неофіційні іменування людей були та є об'єктом різноаспектних наукових зацікавлень: мовознавчих, географічних, етнологічних, соціологічних, фольклористичних та ін. Однак є ще багато проблемних питань, пов'язаних із цим пластом української антропонімії. Саме вони й становлять потенціал для подальшого фахового опрацювання. Ще одним важливим аргументом актуальності дослідження є обмежений ареал функціонування вивченого матеріалу, що засвідчує перспективу майбутніх наукових розвідок.

Об'єктом дослідження є індивідуальні та сімейно-родові прізвиська жителів Нижньої Яблуньки, а предметом — лексико-семантична специфіка твірних баз місцевих прізвиськ.

Українські неофіційні антропоніми були об'єктом наукових студій О. Антонюк, Г. Аркушина, Г. та Д. Бучків, О. Вербовацької, І. Козубенка, М. Лесюка, Г. Ліщинської, М. Наливайко, Р. Осташа, В. Павлюк, Г. Сенік, В. Чабаненка, П. Чучки, Н. Шульської та ін.

Основна частина. Термін *ідентифікація* походить від латинських слів *identicus* та *facio*, що озна-

чають «тотожний» та «роблю». Його застосовують у багатьох наукових дослідженнях, що зумовлює значну кількість трактувань. Наприклад, український філософ В. Лісовий у «Філософському енциклопедичному словнику» (2002) подає таке тлумачення *ідентифікації*: «Термін, що у повсякденному, науковому та філософському мовленні означає дію встановлення ідентичності» [1, с. 233—234]. Психолог В. Шапар у «Сучасному тлумачному психологічному словнику» (2007) розуміє *ідентифікацію* як «процес зіставлення, звірення одного об'єкта з іншим на підставі будь-якої ознаки або властивості, у результаті чого встановлюється їхня подібність або відмінність» [2, с. 166—167]. У «Словнику іншомовних слів» (1974) вважають *ідентифікацію* «розпізнаванням чого-небудь або кого-небудь, процесом звірення об'єкта з раніше сформованим образом» [3, с. 318]. Автори «Словника української мови» в 11 томах трактують ідентифікацію як «дію за значенням ідентифікувати (те саме, що ототожнювати)» [4, с. 11]. *Ідентифікація* почасти вживається разом із поняттям *ідентичність*, яке в «Словнику української мови» виступає абсолютним синонімом до слова *тотожність* [4, с. 11]. *Ідентичність* у «Словнику іншомовних слів» пояснюють як «рівнозначність, тотожність, однаковість» [3, с. 319]. Цей термін також поліфункційний та міждисциплінарний, адже його застосовують у соціолінгвістиці, філософії, психології, інформаційній безпеці, криміналістиці, судово-медичній експертизі тощо. Автори «Малого етнополітологічного словника» (2005) пропонують таке визначення терміна *ідентичність*: «Це сукупність специфічних рис і характеристик особи і соціальної групи, які виділяють певну особу або соціальну групу з кола інших людей чи груп і є для окремої особи підставою для віднесення себе до цієї групи» [5, с. 142]. Ідентичність може бути етнічна, національна, регіональна, економічна, політична, гендерна, релігійна, культурна та самоідентифікація, професійна, соціальна, колективна, індивідуальна тощо. Отже, *ідентифікація* — процес встановлення ідентичності, а *ідентичність* — об'єкт, що пройшов ідентифікацію; те, як людина себе ідентифікує із суспільством та довкіллям.

Вагоме місце поняття ідентичності посідає в мовознавстві, зокрема в соціолінгвістиці. Так, Г. Ма-

цюк зазначає, що одним із завдань соціолінгвістики є встановлення теоретичних моделей, які дають змогу досліджувати взаємодію мови та ідентичності. На думку дослідниці, ідентичність — це категорія, що містить ознаки, згідно з якими людина отождоює себе з іншими на основі походження, мови, статі, віку, покоління, соціального статусу, професії, освіти тощо [6, с. 539].

Онімна ідентичність спорадично стає об'єктом лінгвістичних досліджень. Окремі аспекти цього питання досліджували Г. Добролюжа, О. Карпенко, В. Неклесова, О. Михальчук, Л. Москаленко та ін. Зокрема В. Неклесова у своїх працях детально опрацювала поняття *онімної ідентифікації* та *онімної ідентичності* у бінарному співвідношенні на основі вивчення українських космонімів. Авторка вважає, що онімна ідентичність базується на колективній ідентичності як розумінні та ізоляції групи в середовищі, у якій формуються індивідуальні особливості. Аргументованим є висновок, що онімна ідентифікація як процес встановлення онімної ідентичності твориться на основі реалізації власних назв у колективному дискурсі, за допомогою якої певна група виокремлюється з низки інших соціальних груп та створює власну соціокультурну ідентичність, базовану на загальноетнічній парадигмі. Онімну ідентифікацію, що є процесом встановлення онімної ідентичності, В. Неклесова трактує як процес емоційно-оцінного самоототожнення особи з іншими на основі особливостей дискурсивних змінних власних назв, механізмом якої є синтез низки аспектів: зосередження публічної уваги, позиціонування в публічному просторі, потенціал творчої активності, виокремлення маркерів культури та процесу спілкування культур. Отже, згідно з поглядами дослідниці, онімна ідентифікація як творчий процес найменування осіб передбачає залучення фізичних і психологічних характеристик особи, стосунки з іншими особами, її належність до певної етнічної, політичної, релігійної чи іншої групи, та її функціонування як соціальної одиниці, що виконує певну функціональну роль у суспільних стосунках [7, с. 55—56].

Властиво, що основними засобами ідентифікації особи є насамперед власні імена (антропоніми). Серед них виділяють *офіційні* та *неофіційні*. Традиційно офіційною, тобто засвідченою в документах, є тричленна структура імені людини (прізвище, ім'я,

по батькові). Проте варто пам'ятати і про неофіційні імена людей, які є додатковими засобами ідентифікації та характеристики особи. Власне прізвисько — це неофіційне найменування, яке присвоюють людині чи групі людей за індивідуальними ознаками або спорідненістю між особою та членами родини. Для цих онімних одиниць характерними є вмотивованість, індивідуальність, конотативний відтінок.

У сучасному українському мовознавстві існує декілька класифікацій прізвиськ. Так, П. Чучка пропонує виокремлювати три групи цих назв: *індивідуальні* (індивідуальні особливості іменованого), *родичівські* або *генесіомні* (характеристика носія за одним із родичів), *спадкові* [8, с. 237—241]. Тож висновуємо, що дослідник головню називає прізвиськами всі неофіційні найменування людей. Варто зауважити, що М. Худаш не вважає прізвиськами назви по батькові чи різні апелятивні або ж атрибутивні назви. Він поділяє їх на *власне антропонімійні*, *апелятивні* та *мішані* (антропонімійно-апелятивні) [9, с. 110]. Проте згодом науковець видозмінив класифікацію, звузивши її до двох груп: «звичайні, системно-антропонімійні способи ідентифікації» і «описові способи ідентифікації». У їхніх межах було виокремлено підгрупи [9, с. 139]. Тож, класифікація М. Худаша дає можливість якомога ширше відобразити особливості українських неофіційних найменувань особи, саме тому вона є основою для систематизації прізвиськ жителів села Нижня Яблунька.

Проаналізувавши теоретичне підґрунтя функціонування неофіційної ідентифікації, за лексико-семантичним критерієм прізвиська мешканців села Нижня Яблунька Самбірського району Львівської області поділяємо на *власне антропонімійні* та *апелятивні*.

Власне антропонімійні прізвиська місцевих жителів диференціюємо на кілька підгруп:

- мотивовані прізвищами відомих постатей, літературних або кіноперсонажів — 12 одиниць: *Арафат*, *Будулай*, *Джоуль*, *Залізник*, *Кашиповський*, *Кашей*, *Лобановський*, *Поплавський*, *Рагель*;

- мотивовані безпосередньо жіночими та чоловічими іменами — 24 одиниці: *Адамчик* (*Адам*), *Аньця/Анька* (*Анна*), *Валька* (*Валентина*), *Воха* (*Володимир*), *Гіляр* (*Гелярій*), *Гога* (*Георгій*), *Гриць* (*Григорій*), *Даньо* (*Данило*), *Івасик*

(Іван), Каська/Катеринка (Катерина), Луцька (Лука), Макзьом (Максим), Мигаль (Михайло), Мироська (Мирослава), Міська/Міхал (Михайло), Мітя/Дмитрусь (Дмитро), Олексунцьо (Олексій), Ольдзуня (Ольга), Серій (Сергій), Симньончик (Семен), Славка (Ярослава), Стась (Євстахій), Юзик/Йосько (Йосип), Яник/Джоні (Іван);

- мотивовані андронімами — 8 одиниць: Васильова (Василь), Вікториха (Віктор), Ковальчукова (Ковальчук), Северинка (Северин), Сидорка (Сидір), Синячка (Синяк), Стоячка (Стояк), Цапканя/Цапиха (Цап), Якущичка (Якусик);

- мотивовані прізвищами — 24 одиниці: Боцканя (Боцко), Бриньків (Бринько), Будзів (Будз), Гамашів (Гамаш), Іванюків (Іванюк), Квичак (Квич), Кльобик (Кльоб), Кузан, Кузик (Кузьо), Купричів (Куприч), Німець (Німців), Пирч, Пицюрник (Пицюр), Пук (Пукшин), Пух (Пушинський), Рембо (Рембіш), Самородова, Синячок (Синяк), Сливарівський (Сливар), Стахнів, Цапик (Цап), Цитринка (Цитрин), Цомаківський (Цомак);

- мотивовані матронімами — 20 одиниць: Анцин (Анна), Галин (Галина), Гафин (Гафія), Дозин (Євдокія), Євчин (Єва), Зосин (Софія), Калинин (Калина), Лідин (Лідія), Маринин (Марина), Марусин, Матронина (Матрона), Оленин (Олена), Палажин/Палажчин (Пелагея), Парашина (Параска), Рузин (Роза), Стефчин (Стефанія), Танчина (Тетяна), Тересин (Тереза), Юстинчин (Юстина);

- мотивовані патронімами — 4 одиниці: Ністорків/Ністорів (Нестор), Савків/Савин (Сава), Фітьків (діалектна форма імені Федір — Фітько), Яцьків/Яцканин (Яків).

Загалом відонімні неофіційні найменування становлять велику групу, позаяк зафіксовано близько 92 одиниць. Традиційно найпоширенішими з них є прізвиська, мотивовані іменами та прізвищами людей, а найменш чисельною групою є неофіційні антропоніми, що утворилися від андронімів та матронімів. Важливими в аспекті дослідження, безперечно, є прізвиська, мотивовані іменами історичних постатей, кіно- та літературних персонажів, більшість із яких утворилися передовсім внаслідок самоідентифікації.

Апелятивні неофіційні найменування становлять другу велику групу, тому виокремлюємо такі підгрупи місцевих апелятивних прізвищ жителів Нижньої Яблуньки:

- мотивовані назвами професій, занять, звань — 18 одиниць: Бригадір, Бухгалтер, Док/Доктор (лікар), Завклуба (завідувач будинку культури), Їмость (жінка священника) [10, с. 331], Козарь (пастух кіз) [10, с. 365], Лікарка, Лісник, Маййор, Майстер, Паламарь, Пекарька, Піп (священник), Пограничник (прикордонник), Поштальонка (листоноша), Прокурор, Старшина, Чабан, Чоботар (шведь на Бойківщині — «той, хто шиє») [11, с. 373];

- мотивовані назвами тваринного світу — 22 одиниці: Баранець, Бугай, Вовк, Гусак, Заець, Зайчик, Кіт, Комарь, Крілик, Кугут, Курка, Лис, Лисів, Ондатричка, Павук, Патяник, Пес, Сомарь (осел) [11, с. 237], Тхір, Цапик, Чижик, Шпак;

- мотивовані назвами рослинного світу та продуктів харчування — 10 одиниць: Дубик, Ричок (гриби) [11, с. 175—176], Грушка, Гарбуз, Кавун, Цибулька, Тарчаник (локшина або галушки з тертої картоплі) [11, с. 280], Вареник, Грибка, Карачун;

- мотивовані суспільним статусом — 5 одиниць: Барон, Кум, Куркуль, Приймак, Староста;

- мотивовані етронімами — 5 одиниць: Американець, Басараб, Китаець, Мадяр, Москаль;

- мотивовані назвами предметів побуту — 6 одиниць: Горщик (гличик), Дипломат (дипломат, валіза), Ковпак, Портфиль (портфель), Таця, Цвях (цвях);

- мотивовані зовнішніми ознаками та рисами характеру людини — 23 одиниці: Бамбула (великий і сильний чоловік), Бараба (пройдисвіт, бросяк) [10, с. 44], Білас/Білий (блондин), Варащак (чоловік, який часто кричить, верещить), Глухий, Гопа (жінка, яка часто вживає вигук *гоп*), Гульо (ледар, нероба) [10, с. 199], Горбатий, Дикий (відлюдкуватий), Дирибир/Тарата (відображає особливості мовлення), Душман (зневажливе), Зик (дуже голосно говорить), Капут/Ліквідатор (продає горілку), Капчоний (чоловік, що багато курить), Кривий, Куций (низький), Піцик (низький чоловік), Пробант (пронозлива, спритна, хитра людина; пронира, пройдисвіт, проноза, ловкач) [11, с. 150], Рижий (темно-рудий) [11, с. 173], Святий, Скорячка

(швидка людина), *Стакан Стаканович* (чоловік, що регулярно вживає алкоголь), *Царів/Царьок* (високої про себе думки чоловік), *Чорний*.

Прикметно, що апелювативні неофіційні антропоніми становлять кількісно більшу номінативну групу (94 одиниці). Найчисельнішими є прізвиська, мотивовані зовнішністю та рисами характеру людини, назвами тваринного світу, назвами професії, родом занять, звань. Значно менше зафіксовано антропонімів, що походять від назв рослинного світу та продуктів харчування, етнонімів, предметів побуту, а також тих, що регламентують суспільний статус особи в цій місцевості. Властиво, що виявлені одиниці іменування людей яскраво відображають різноманітність особливостей мовлення місцевого населення.

Здебільшого особисто-індивідуальні прізвиська трансформуються, утворюючи місцеві сімейно-родові прізвиська: *Барабові, Біласові, Бугайові, Варацакові, Вареникові, Гусакові, Дикі, Куркульові, Лисові, Марусині, Палажині, Потяниківі, Піцикові, Портфильові, Пробантові, Сомаєрові, Фітькові, Цьвакові, Чоботарьові* та інші. Окреме місце займають назви жителів за частинами населеного пункту: *Горішняни, Зарєб'яни, Нижняни* тощо.

Висновки. Неофіційні антропоніми — невід'ємний і надзвичайно важливий засіб онімної ідентифікації людини чи групи людей, позаяк індивідуальні прізвиська та сімейно-родові найменування є додатковим способом ідентифікації та характеристики особи в певній суспільній групі. Саме ці мовні одиниці є унікальним явищем, адже якомога ширше відображають особливості мови місцевого населення, специфіку їхніх культурних традицій, явищ матеріального світу. Це дає змогу ретельно та комплексно сформулювати уявлення не тільки про локальну, а й загальнонаціональну мовну картину світу крізь призму нерозривних взаємозв'язків екстралінгвальних та інтралінгвальних аспектів.

Серед проаналізованих прізвиськових одиниць в селі Нижня Яблунька кількісно переважають назви апелювативного походження (94 одиниці), назви ж власне антропонімійного походження становлять 92 одиниці. З-поміж останніх є мотивовані іменами відомих історичних постатей, кіно- та літературних персонажів, іменами та прізвищами людей, андронімами, матронімами, патронімами. Назви апелюватив-

ного походження представлені одиницями, мотивованими назвами професій, занять та звань, тваринного та рослинного світу, продуктів харчування, етнонімами, соціальним статусом, назвами предметів побуту, зовнішніми ознаками та рисами характеристиками людини тощо. Індивідуальні прізвиська функціонують у побутовому вживанні в тісному зв'язку із сімейно-родовими найменуваннями, адже здебільшого неофіційна назва однієї людини поширюється на її родичів і стає колективною. Окремо варто відзначити групові найменування жителів різних частин населеного пункту. Потрібно зауважити, що дослідження неофіційного антропонімного матеріалу, окрім лексико-семантичного аспекту, має також потенціал для структурно-словотвірного аналізу та новітнього аспекту опрацювання прізвиськ як текстонімів.

1. Шинкарук В. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
2. Шапар В. *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
3. Мельничук О. *Словник інішомовних слів*. Київ: УРЕ, 1974. 865 с.
4. *Словник української мови: в 11 томах*. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 4. 840 с.
5. Антонюк О., Волобуєв В., Головатий М. *Малий етнополітологічний словник*. Київ: МАУП, 2005. 288 с.
6. Мацюк Г. Про природу взаємодії мови та ідентичності в Україні (на матеріалі міського урбанімікону радянського та пострадянського періодів). *Україноцентризм наукового сумління: збірник наукових праць на пошану професора Зеновія Терлака*. Львів: Простір-М, 2014. С. 539—565.
7. Карпенко О., Неклесова В. Космонімний компонент української онімної ідентичності. *Записки з українського мовознавства*. 2022. Вип. 29. С. 55—68. DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262346>.
8. Чучка П. *Антропонімія Закарпаття*. Київ: Папірус, 2008. 672 с.
9. Худаш М. *З історії української антропонімії*. Київ: Наукова думка, 1977. 236 с.
10. Онішкевич М. *Словник бойківських говірок*. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 1: А—Н. 497 с.
11. Онішкевич М. *Словник бойківських говірок*. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 2: О—Я. 517 с.

REFERENCES

- Shynkaruk, V. (2002). *Philosophical encyclopedic dictionary*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
- Shapar, V. (2007). *Modern explanatory psychological dictionary*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].

- Melnychuk, O. (1974). *Dictionary of foreign words*. Kyiv: URE [in Ukrainian].
- (1973). *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol.* (Vol. 4). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Antoniuk, O., Volobuiev, V., & Holovaty, M. (2005). *Small ethnopolitical dictionary*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
- Matsiuk, H. (2014). About the nature of the interaction of language and identity in Ukraine (based on the material of the urban urban icon of the Soviet and post-Soviet periods). *Ukrainian-centrism of the scientific conscience: a collection of scientific works in honor of Professor Zenovii Terlak* (Рр. 539—565). Lviv: Prostir-M [in Ukrainian].
- Karpenko, O., & Neklesova, V. (2022). Cosmonym component of Ukrainian onymic identity. *Notes on Ukrainian linguistics* (Issue 29, pp. 55—68) [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262346>.
- Chuchka, P. (2008). *Anthroponymy of Transcarpathia*. Kyiv: Papirus [in Ukrainian].
- Khudash, M. (1977). *From the history of Ukrainian anthroponymy*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Onyshkevych, M. (1984). *Dictionary sayings of Boyky* (Part 1). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Onyshkevych, M. (1984). *Dictionary sayings of Boyky* (Part 2). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].